

והם טרם כלו את הוויכוח. פנו אליו בתפילה: רבי. הנה כבר אכלת את חלקך וכיצד ברכת? -- השיב להם ר' אלינקע בנחת. כדרכו: בלחש. רבותי! (ובזה כוין לדין ב. טיחון פורן בעניין. ספק ברכות). ונמסר לי על ידי מר נחום הינדל, מתלמידי ישיבת ריינס בלידא, מורה ותיק בישראל -- בתלמידי.

ר' אלינקע כתב כמה ספרים. אך, כנראה, רק אחד מהם יצא לאור בחייו (בשנת תרכ"ט, בדפוס ר' שמואל יוסף פין ור' אברהם צבי ראזענקראנק, ווילנא; והוא -- "עין אליהו", פירוש על האגדות שב"עין יעקב". זיקתו המיוחדת לאגדה אולי גם היא מעידה על אופיו הרך והנחל לכריות. אחרי פטירתו, יצא לאור ספרי "דרך אבות", שהוא ביאור חדש על מסכת אבות. הספר הובא לדפוס על ידי בנו והלמידו בשנת תרמ"ב בוויילנא, בתרמ"ד בוודשה, נדפס מחדש בשנת תרנ"ה בפילדלפיה אשר בארה"ב ובשנת תרצ"ו בירושלים. בדפוס "חורב" (הובא לדפוס על ידי בן בתו, הרב שמואל זאב ברניקר).

ר' אלינקע ישב על כסא הרבנות בלידא עד שנת תרכ"ד ומכאן עבר לשמש ברבנות בעיר זגר חדש (ז"ח) ומסם לקוברין. אשר לסיבת עזיבתו את קהילת לידא, אחרי שבתו בה כבוד כשתי עשרות שנים, שמענו מספרים, כי גרמה לכך מחלוקת עם החסידים שבעיר. ר' אלינקע, עם כל מזגו הרך, היה תקיף בדעותיו המתנגדות והוא העדיף, כנראה, להתרחק מן המחלוקת. גם אחרי עזבו את לידא, נצמד לו שם הלאזי -- "לידר".

ר' מרדכי מלצר ז"ל

בשנת תרכ"ד (1864) הוכתר בכתר הרבנות דק"ק לידא הר"ר מרדכי קליאצקא (או קלאצקי), שנדע יותר בכינוי ר' מרדכי מעלצער.

ר' מרדכי נולד בוויילנא בשנת תקנ"ז (1797), שהיתה שנת חייו האחרונה של הגאון ר' אליהו מוויילנא. מוקירו כל ר' מרדכי, בהזכירם תאריך זה, פסקו עליו את הפסוק: "וזהו השמש ובא השמש".

באותם ימים, היו עשירי "בעלי הבתים" מחזירים על הישיבות. לתור אחרי חתנים לבניתייהם שהגיעו ואו עומדות להגיע) לפרקן. מרדכי הצעיר, שרבותיו נתנו בו עיניהם זה מכבר, "לוקח אחרי כבוד" כחתן לבתו של הגביר ר' לייב גארדאן מוויילנא, אשר על שם עסק הלחם (באדיש -- מאליך) בו שלח את ידו, נקרא "מעלצער", שם שירש ממנו גם חתנו. בבית חותנו העשיר, יכול היה ר' מרדכי להתמסר כולו ללימוד התורה, תורת משמע -- ללמוד יגם ללמד: בישיבת ר' דוד שטרשון אח"כ כראש ישיבת ר' מיילא. משך זמן מסוים, פרש ר' מרדכי משיבת ר' מיילא, מחמת תחרות שנפלה בינו לבין הר"ר ישראל סלנטר, המפורסם כבר אז. שהגיע לוויילנא והזמן גם הוא ע"י הגבאים לאוהה ישיבה. כפי שמתבטא כותב תולדותיו של ר' מרדכי: "איראפשר היה לשני הרבנים להשתמש בכתר אחד, כי היו שניהם גאונים אדירים בתלמוד". הוא חזר למקומו לאחר שר' ישראל ויתר על כבודו ועבר לבית מדרש אחר.

בשנת תר"ו ביקר סיר משה מונטיפיורי בוויילנא, בלחית מזכירו הלוי, ובין השאר, ביקר גם בישיבת ר' מיילא. ששמעה הגיעה אליו. האורחים התרשמו מאוד מר' מרדכי שדרש לפניהם.

אילו פרטים אישיים וכיו"ב, מצטיירת לפנינו דמות נלבבת ואהודה של רב בעל רגש ובעל מידות, גדול בתורה ובענוה כאחת, טוב ומיטיב.

בהקדמה לביאורו על ספר "עין יעקב" (ווילנא, תרכ"ט, בדפוס ר' שמואל יוסף פין ור' צבי ראזענקראנק), הוא מפרש את שלשלת היוחסין שלו:

"מאתי הצעיר אליהו שייק אב"ד בזאגר חדש ומקודם הייתי אב"ד בדערעטשין ובלידא. בן א"א הקדוש מו"ה בנימין שייק ז"ל. בהרב הג' הצדיק מו"ה אריה יהודה לייב ז"ל, אב"ד בוואשילישאק בהרב הגאון הצדיק מו"ה יום טוב ליפמאן שייק ז"ל אב"ד בהנ"ל ובפרוויזן בהגאון המפורסם מו"ה חנוך העניך שיק ז"ל אב"ד משקלאו גין ונכד להגאון בעל המחבר תוספת יו"ט ומעדני יו"ט, ומצד אמי נכד להרב הג' הצדיק מו"ה משה אהרון גארדאן אב"ד מוואשילישאק חתן הרב הג' הצדיק מו"ה אלעזר בעל המחבר שיח השדה גין ונכד לרבנו הגאון בעל המהרש"א וכו'.

נולד בשנת 1809 ובעודו תינוק נתינת מאביו. ואפיניני יחסו אל אביו חורגו: "יזכור אלהים לטובה את אבי חורגי המנוח המופלג הירא... אשר גדלני עד היותי כבן שתיים עשרה שנים והתחילני כבן והיה לי לאב".

כמה מן הסיפורים האופייניים על ר' אלינקע:

— מעשה בפלוני מיהודי לידא, מתוסר פרנסה, שר' אלינקע דאג למצוא לו מחייה. קיבץ על יד סכום כסף וקנה לו סוס ועגלה. שתהיה פרנסתו מצויה מעגלונות. הנקל לשער שלא היה זה מן האבירים בסוסים... פעם והאיש מוביל חול בעגלתו בקרבת בית הרב (בתצר בית הכנסת). ר' אלינקע, עודנו עסוק בסליתו ועסוק בתפלין (השעה שעת שחרית היתה), הציץ במקרה בעד התלת חנה הוא רואה אותו יהודי מעורר שוט על הבהמה העלובה. דפק ר' אלינקע על שמשת החלת ונער בעגלת הרגון: למה תכה את הסוס! -- התנצל היהודי המסכן: רבי, הוא משתולל (ער צוטרנגט זיך)... (מפי אביו של כותב השורות האלה).

— ה"חוספים" באו לעיר! כמה עשרות ילדים, וכרגיל -- מדלת העם, נחטפו מחיק אמהותיהם ונכלאו באחד הבניינים, משם עמדו להשלח לקטרקטיני הצבא הרוסי -- וגורלם ידוע. התרגש ר' אלינקע, תפס גרין בידו, אסף מסביבו כמה בעלי מלאכה מצוידים בכליהם וכולם יחד הלכו אל מקום כליאתם של הילדים וחילצו אותם משם לאחר שפרצו את הדלת. (ממסורת של יהודי לידא, הוזכרה גם בספר "שרי המאה" מאת הרב י"ל סימון. מ. איוונסקי ז"ל, המזכיר גם הוא סיפור זה, בשם הרב סימון. מוסף עוד סיפור על "בעלי-בתים" בלידא שלחמו בחוספי הילדים, ביניהם בן משפחתו. ר' זלמן רעליעט, שהיה מסתיר את הילדים במשך שנים. -- "ליטע", באנד איינס, ע' 640.

— מעשה בגדולי ישראל שנועדו בקובנה בבית הרב ר' יצחק אלחנן ז"ל להתעצות בענייני הכלל. היו באותו מעמד הרב ר' יוסיל מסלוצק, הרב ר' מרדכי קלצקין, הרב ר' אלכסנדר משה לפידה ושאר עמודי התורה שבליטא ובז'מוט, ולכל לראש חזקן שבתורה, בעל ההדר והענוה, ר' אלינקע לידער. העמידו על השולחן מיחם של תה והרבנית הביאה "פאמערנאנצן" -- קליפות תפוזי רקוחים בסוכר.

ניסח הוויכוח בין גדולי התורה, מה ברכה מברכין על מרקחת זו: אם "בורא פרי העץ", שכן תפוח הזהב על העץ הוא גדל, או "בורא פרי האדמה", שהרי למעשה אין פרי אלא קליפה בלבד, ואולי -- שהכל נהיה בדברו, מאחר שבחוכו של דבר, אין כאן לא פרי ולא ירק של ממש. ארכי הוויכוחים ולידי הכרעה לא הגיעו: ר' יוסיל מסלוצק מיכה בפירוש ור' מרדכי קלצקין סותר, ומה שר' יצחק אלחנן מדייק, בא ר' אלכסנדר משה ודחה, וחתה מצטנן... בינתיים מסתכלים המסובים בר' אלינקע, העניו, השתקן והנחבא אל הכלים, חנה, הוא כבר הריק את סטית המרקחת שהוגשת לו --

ומראשי השורות וראשי התיבות של השורה האחרונה עולה השם מרדכי ב' אשר קלאצקי).

אנו מביאים בזה כמה מן הסיפורים שנמסרו על הר"ר מרדכי מתקופת שמשו ברבנות בלידא.

— משנכנס ר' מרדכי לתפקידו בלידא, שלחו לו הגבאים, בגמר שבוע ראשון, את משכורתו. בדק הרב את הסכום ומצא שבמקום עשרים חמישה זהובים שנקצבו לו (לדיוק הסכום איננו ערבים...) שלחו לו רק עשרים. מיד שלח ר' מרדכי לקרוא לגבאים. משבאו, אמר להם: הרי ידוע לכם כי משכורתי נקבעה עשרים וחמישה זהוב לשבוע. מעכשיו, ששלחתם לי רק עשרים, תהיו סבורים שהמשכורת היא עשרים זהוב, ולפי זה תשלחו בשבוע הבא חמישה-עשר. לכן, להווי ידוע לכם, כי המשכורת היא עשרים וחמישה זהוב, אלא שאתם שלחתם עשרים...

— על יחסו של ר' מרדכי ל"מחברים" יעיד סיפור זה: ר' מרדכי הגיע לביקור בוויילנה. באו למדני וילנה לקבל את פני הרב ושאלו לשלומה, כנהוג: "וואס מאַכט איר, רבי?" (מה שלום רבנו. ומלה במלה: מה עושה רבנו). השיב להם מניה וביה: "קין ספר ניט..." (דהיינו: על כל פנים, לא ספר...).

— היו בבית-דינו של ר' מרדכי בלידא דינים גדולים בתורה, כגון ר' יעקב קאפשטיין, שכבר הוזכרנו (נכדו של הרב ר' אלימלך), ר' שלמה הדין, שזכה לכבוד רב ועוד. אך היו גם שלא זכו להוקרתו של הרב, בייחוד מפני הנטיה לטיפה המרה ר"ל... כשבאו פעם לבית הרב לשאול לדינים אלה, העמיד ר' מרדכי פנים של תמיהה: "מה לכם מבקשים אותם כאן, וכי ביתי בית מרוח?" (וואס איז ביי מיר — א שיינק?...)...

— מעשה ברבי מרדכי שבאו אצלו שני מחברים, שחיברו שניהם כאחד חיבור על "בבא קמא". מעיק רבי מרדכי בחיבורם — פיטומי מלים. "ומה שם — שואל ר' מרדכי — קראתם לחיבורכם?" "רבנו — אומרים הללו — עדיין לא מצאנו שם נאה לחיבורנו. רצוננו בשם שיהא קצר ושנינו רצופים בתוכו". "אם כן, — מחייך ואומר רבי מרדכי — אין נאה לחיבורכם משם זה: השור והבור..."

(מ. ליפסון — מדור דור, כרך ב', עמ' 1533)

— מעשה ברבי מרדכי שהיו לו דין ודברים עם עשיר אחד והדין הוא. ענה העשיר עזות וגסות ופגע בכבוד הרב. "גם אתה — אומר לו הרב — כ...כך [לחם]?" "רבנו, — מתמה הלה — הרי אין זה בכלל דמיון". "לכך נתכוונתי — מחייך ואומר ר' מרדכי — גם שבגסים אתה עד שאין לך שום דמיון כלל..."

(הערה: הסיפורים שלא צויין מקורם, שמעתי מפי אבי מורי ז"ל.)

ר' בנימין מלידא ז"ל ר' שלום פרלוב ז"ל

הם לא היו רבנים רשמיים בלידא. אף על פי כן, אנו מוצאים מן הראוי לשבצם בתוך סידרה זו, בהיותם, כנראה, בזמנם מדריכים רוחניים לעדה ניכרת, אם כי אין לומר רבת אוכלוסין, בקרב יהודי לידא, הלא היא — עדת החסידים. שני בתי תפילה לחסידים ("חסידישע שטיבלעך") היו בלידא בומננו: לחסידי לובביץ (חב"ד) ולחסידי קוידנוב. אלה הראשונים נשארו בלידא זה זמן רב בלא רועה רוחני: לא הם

בשנת תרי"ב נבחר ר' מרדכי לאב"ד בקלבריה, מקום שם ישב על כסא הרבנות עד שנת תרכ"ד.

ללידא הגיע ר' מרדכי בין זקנה לשיבה — כבן ששים ושבע, בהיותו כבר במלוא פרסומו בעולם התורני הליטאי. בעל אופי מוצק, ישר קו, שאינו נושא פנים לא לפרנסי הקהל, לא לגבירים תקיפים ואף לא לאנשי תורה, כאשר הליכותיהם לא ישרו בעיניו — דמות זאת עולה לפנינו מן הסיפורים שנמסרו לנו עליו. וכשקרה מקרה לא טהור בשנת 1884, אחרי פטירתו של הר"ר מרדכי ו"מכס הבשר" ("הטכסא") — זה מקור ההכנסה העיקרי של הקהילה — נמסר לחוכר העשיר בלי הכרזה פומבית, כפי שהיה נהוג, וכנראה, תמורת טובות הנאה פרטיות לעסקני הקהל — נתפרסמה ב"המליץ" כתבה חריפה, המתחילה במלים: "מיום שלוקח מעל ראשו הגאון הגדול ר' מרדכי מעלצער ז"ל, החלו מנהלי העדה לשלוט בכסף מכס הבשר ולעשות בו כאדם העב"ש" (העושה בחוד שלו — ל"...)...

רבי מרדכי לא נטה חסד לרבנים ה"מחברים", שהציפו את שוק הספרים בחיבורים חדשים לבקרים, ונמנע מלכתוב "הסכמות", שנועדו להדפסה בראש הספר. אם כי נמצאו כמה הסכמות שלו על חיבוריהם של גדולי תורה, שראה בהם משום חידוש של ממש ומשום חשיבות לעולם היהדות התורנית. כן, למשל, על ספריו של ר' ישראל מאיר מראדין ("משנה ברורה", "חפץ חיים"), על ספרו של ר' יעקב קאפשטיין שהוזכרנו לעיל ועוד. בשנות חייו האחרונות, יש ונעתר לחתום על הסכמה מפני דרכי שלום, בפרט לאחר שכהו עיניו ונבצר ממנו לעבור על הספר המובא לפניו כולו.

נאמן לדרכו זו, לא הניח ר' מרדכי אחריו בכתובים גם חידושי תורה שלו עצמו. אולם תלמידיו ומוקיריו יש ורשמו לעצמם שמעוץ ששמעו מפיו בדברי תורה. רק אחרי פטירתו, טרח בנו, ר' אשר, וכינס את הפתקים הפזורים האלה ומסרם לידי אחד מתלמידיו החתיקים של הרב, מלמדני ויילנה המוב-הקים ובעל עט סופרים, ר' א.י. טרייזש, שערך את הדברים והביאם לדפוס בספר, שקרא את שמו "תכלת מרדכי", בצירוף תולדות המחבר והערכת אישיותו.

בסוף ימיו, עסק ר' מרדכי גם בקבלה וכותב תולדותיו מוסיף כי "רבים נשברי לב וגנועי מחלות נהרו אליו והאמינו בישועה הבאה מברכתו".

זקן ושבע ימים, בן שמונים ושש, נאסף ר' מרדכי אל עמיו, בשנת תרמ"ג. "אזהל" הוקם על קברו שבבית העלמין בלידא ועל לוח מצבתו נזקק הנוסח כדלקמן:

מזירות ראשונים דרך כוכב יקר זה בארצנו
רב וגאון אדיר כמוהו מעט למצוא בדורותינו
דברי קדושים בש"ס ומדרשים וכל המפרשים סביבותם
כלמו חרותם על לוח לבו ולשונו כמסיני קבלתם
יד לעומק ים התלמוד והעלה פנינים באוצרותיו
בכתובים רבי תורותיו נשארו שמה תראו גבורותיו
את כל נעלם מי הקשה אליו וישלם להשיבו בכשרות
שם ויד לו גם בקבלה לו נתגלו גנוי נסתרות
רוח המקום ורוח הבריות נחה הימנו שניהם יעידו
קאלואריע, לידא, את צדקת קדושתו יגידו.
(ראשי התיבות בשורה הראשונה יוצרים את השם מרדכי.)